

CHIẾN LƯỢC LỊCH SỰ QUA TRUYỆN “MƯA” CỦA SOMERSET MAUGHAM

Nguyễn Hòa Mai Phương

Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn
Đại học Quốc gia thành phố Hồ Chí Minh

TÓM TẮT

Hiện tượng lịch sự/bất lịch sự (politeness/impoliteness phenomena) thể hiện qua đối thoại cho thấy tính chiến lược của các hành động ngôn từ mà nhân vật trong tác phẩm văn học sử dụng để đạt được mục tiêu mong muốn. Với cách thay đổi chiến lược lịch sự hay bất lịch sự của nhân vật, tác giả ngầm cung cấp cho người đọc manh mối dẫn đến chủ đề tư tưởng của tác phẩm. Qua việc khảo sát các chiến lược lịch sự/bất lịch sự trong truyện ngắn “Mưa” của Somerset Maugham, chúng tôi thấy cần có một cái nhìn khác đi về khái niệm lịch sự. Lịch sự cần được xem là một hiện tượng tương tác và một phát ngôn được đánh giá lịch sự hay bất lịch sự là tùy theo sự đánh giá chủ quan giữa những người tham thoại gắn với ngôn cảnh nhất định. Tự thân lời nói không mang tính lịch sự hay bất lịch sự, mà nó được đánh giá tùy theo mức độ phù hợp với những chuẩn mực xã hội, và theo mong đợi, quan điểm của người tham thoại.

Từ khóa: chiến lược lịch sự, bất lịch sự, hành động ngôn từ, cuộc thoại

*

1. Mở đầu

Chiến lược lịch sự là đề tài được nghiên cứu rất nhiều trong dụng học giao tiếp. Song nghiên cứu về sự thay đổi từ chiến lược lịch sự sang chiến lược bất lịch sự hoặc ngược lại vẫn chưa được nghiên cứu thỏa đáng. Dựa trên cứ liệu hội thoại trong truyện ngắn “Mưa” của Somerset Maugham, chúng tôi bước đầu tìm hiểu về hiện tượng này thông qua ba cuộc thoại giữa hai nhân vật chính, nhà truyền giáo Davidson và cô gái điếm Sadie Thompson. Trong khuôn khổ của bài báo này, chúng tôi không trình bày lại các lý thuyết hay khái niệm về thể diện, lịch sự, hành động ngôn từ, nguyên tắc cộng tác, lượt lời, vốn đã được đề cập trong các công trình của Goffman (1967), Brown và Levinson (1987), Searle (1975), Grice (1975),

Brown và Yule (1983), mà chỉ sử dụng các công cụ đó để phục vụ cho việc phân tích.

Để thuận tiện cho việc khảo sát, chúng tôi chỉ tập trung vào nội dung các cuộc thoại mà không đưa vào những chi tiết miêu tả các yếu tố kèm lời, phi lời. Các lượt lời được đánh số tương ứng với phát ngôn như sau: (1), (2), (3)... Người tham thoại Sadie Thompson viết tắt là S, Davidson: D. Nguyên văn lời thoại tiếng Anh được giữ nguyên và bản đối dịch tiếng Việt (chúng tôi tạm dịch) được để trong ngoặc.

2. Nội dung khảo sát

2.1 Cuộc thoại 1. Cuộc thoại này diễn ra sau khi Davidson gặp viên cai quản đề nghị trục xuất Sadie ra khỏi nơi truyền giáo. Sadie đến gặp Davidson, có sự hiện diện của gia đình bác sĩ Macphail.

(1) S: "You low-down skunk, what have you been saying about me to the governor?" (Đồ hạ cấp! Ông nói gì với thống đốc về tôi vậy?)

(2) D: "Won't you be seated, Miss Thompson? I've been hoping to have another talk with you." (Cô Thompson này, mời cô ngồi. Tôi đang mong có được dịp nói chuyện với cô đây.)

(3) S: "You poor low-life bastard." (Quân súc sinh!)

(4) D: "I'm indifferent to the abuse you think fit to heap on me, Miss Thompson," he said, "but I must beg you to remember that ladies are present." (Này cô Thompson, tôi đã quen với những lời chửi rủa mà cô nghĩ là phù hợp để trút lên đầu tôi rồi, nhưng tôi xin nhắc cô nhớ là ở đây còn có quý vị phụ nữ nữa.) [...]

(5) D: "You could hardly expect the governor to let you stay here under the circumstances." (Cô đừng mong viên thống đốc sẽ cho cô ở lại đây trong bất cứ hoàn cảnh nào.)

(6) S: "You done it," she shrieked. "You can't kid me. You done it." (Chính là ông xúi giục. Ông không gạt được tôi đâu. Chính là ông đấy.)

(7) D: "I don't want to deceive you. I urged the governor to take the only possible step consistent with his obligations." (Tôi không muốn lừa gạt gì cô đâu. Tôi đã thúc giục thống đốc dùng biện pháp duy nhất có thể phù hợp với trách nhiệm của ông ta.)

(8) S: "Why couldn't you leave me be? I wasn't doing you no harm." (Tại sao ông không thể để cho tôi yên? Tôi có làm hại gì ông đâu.)

(9) D: "You may be sure that if you had I should be the last man to resent it." (Cô có thể an tâm rằng nếu cô có làm hại tôi thì tôi cũng sẽ không hề oán hận cô đâu.)

(10) S: "Do you think I want to stay on in this poor imitation of a burg? I don't look no busher, do I?" (Bộ ông nghĩ là tôi thích ở trong chỗ tồi tàn, xấu xa như nơi này sao? Bộ tôi giống dân bụi đời vô gia cư, có phải không?)

(11) D: "In that case I don't see what cause of complaint you have," he answered. (Trong trường hợp đó, tôi không hiểu vì sao cô lại phải phàn nàn.)

Ở cuộc thoại này, hành động ngôn từ chủ yếu của Sadie là chửi rủa, chất vấn và cáo buộc. Đáp lại, Davidson dùng lời lẽ rất

khoan thai, thông qua chiến lược lịch sự. Ở hai lượt lời đầu tiên, Sadie dùng tiếng chửi để trút cơn giận lên đầu Davidson. Đáp lại, Davidson cố tình phớt lờ và nhanh chóng triệt tiêu tác dụng của lời chửi rủa đó, đồng thời khẳng định vị thế của mình qua chiến lược lịch sự. Ở lượt lời 2 ("Won't you be seated, Miss Thompson? I've been hoping to have another talk with you."), mô hình lời nói của Davidson như sau: lời mời lịch sự + tên gọi trang trọng (*title + family name*) + mong muốn được tiếp chuyện. Với mô hình này thì mức độ lịch sự được nâng lên đến mức đối tác không thể nào hành xử thiếu lịch sự được mà phải điều chỉnh cho hợp với nghi thức xã giao thông thường.

Lời chửi rủa của Sadie là dấu hiệu của kẻ yếu vì không thực hiện được sự trừng phạt kẻ bị nguyện rủa. Hành động ngôn từ này còn bị tác dụng ngược; nó khiến hình ảnh của Sadie trở nên lố bịch khi Davidson dùng cách xưng hô trân trọng để giao tiếp với Sadie: Miss Thompson. Cách gọi này khiến cho tiếng chửi của Sadie không thích hợp khi xem xét bốn yếu tố: ai sử dụng hành động ngôn từ, với ai, vào lúc nào, và ở đâu. Gọi là Miss Thompson có nghĩa gián tiếp muốn nhắc cho Sadie nhớ là ở địa vị này cô cần tuân theo qui tắc ứng xử với Davidson, nhất là ở một nơi có sự hiện diện của quý bà vào thời điểm mà Davidson vẫn còn được xem là hiện thân của đạo đức. Do đó, khi Sadie vẫn không kềm chế được cơn giận, tiếp tục chửi thì Davidson chỉ ra rằng lời chửi rủa đó không có tác dụng vì nó không khiêu khích hay làm Davidson nổi giận, đồng thời trực tiếp nhắc nhở Sadie phải giữ gìn lời ăn tiếng nói trước mặt quý bà Davidson và Macphail. Khi nói "I must beg you to remember that ladies are present" thì các từ *must, beg, ladies* là những hình thức

đánh dấu sự đánh giá của dư luận, xã hội đối với hành vi ngôn ngữ của người phát ngôn. Khi nói như vậy, Davidson hàm ý nói: "Mọi người (quí bà ở đây) sẽ cho rằng dùng lời lẽ như vậy là xấu, vô giáo dục, kém văn minh...". Và lại, Davidson đã nhấn mạnh qua từ tình thái 'must' biểu thị sự bắt buộc phải tuân thủ theo qui tắc ứng xử nào đó; từ 'beg', một mặt thể hiện sự khiêm cung, một mặt cho thấy tính cấp thiết phải điều chỉnh hành vi ngôn ngữ cho phù hợp với ngữ cảnh trang trọng như đã hàm ẩn trong việc dùng từ 'ladies' thay vì từ 'women' thông thường.

Chính vì lẽ đó mà một loạt những hành động ngôn từ tiếp theo thể hiện sự yếu thế của Sadie: cô chuyển sang lời qui kết đầy tuyệt vọng để rồi cuối cùng chọn loại câu hỏi tìm kiếm sự cảm thông. Ở lượt lời 6 ("You done it," she shrieked. "You can't kid me. You done it."), Sadie dùng phát ngôn lặp để cáo buộc Davidson là người chủ mưu tìm cách trục xuất Sadie. Phát ngôn lặp này tuy thể hiện sự tức tối nhưng cũng không hiệu quả, vì Davidson thản nhiên thừa nhận như ở lượt lời 7 ("I don't want to deceive you. I urged the governor to take the only possible step consistent with his obligations."). Từ lượt lời 8 trở đi, Saddle dùng lời cầu khẩn, van nài để rồi bất lực trước thái độ dửng dưng của Davidson.

2.2 Cuộc thoại 2. Cuộc thoại này diễn ra hai ngày sau đó. Sadie đến xin gặp Davison. Lần này Davidson lên tiếng trước.

(1) D: "Come right in, Miss Thompson," he said in cordial tones. "What can I do for you?" (Cứ vào đi, cô Thompson. Tôi có thể giúp gì cho cô đây.)

(2) S: "Say, I'm sorry for what I said to you the other day and for - for everything else. I guess I was a bit lit up. I beg pardon." (À, tôi xin lỗi về

những gì tôi đã nói với ông ngày hôm kia và về... về mọi thứ khác. Tôi nghĩ là tôi có hơi nóng tính. Tôi xin lỗi ông.)

(3) D: "Oh, it was nothing. I guess my back's broad enough to bear a few hard words." (Ồ, có gì đâu. Tôi nghĩ là lưng tôi khá rộng để có thể chịu đựng được vài lời nặng nề.)

(4) S: "You've got me beat. I'm all in. You won't make me go back to San Francisco?" (Tôi không hiểu được. Tôi chịu thua. Ông không bắt tôi trở về San Francisco chứ?)

(5) D: "Why don't you want to go back there?" (Vì sao cô lại không muốn trở về nơi đó?)

(6) S: "I guess my people live there. I don't want them to see me like this. I'll go anywhere else you say." (Tôi đoán là bà con tôi sống ở đó. Tôi không muốn họ nhìn thấy tôi như thế này. Tôi sẽ đi bất cứ nơi nào khác mà ông bảo.)

(7) D: "Why don't you want to go back to San Francisco?" (Vì sao cô lại không muốn trở về San Francisco?)

(8) S: "I've told you." (Tôi đã nói với ông rồi.)

(9) D: "The penitentiary." (Trại cải huấn.)

(10) S: "Don't send me back there. I swear to you before God I'll be a good woman. I'll give all this up." (Đừng đưa tôi về đó. Tôi thề với ông trước Chúa rằng tôi sẽ là người phụ nữ tốt. Tôi từ bỏ tất cả.)

(11) D: "Is that it, the penitentiary?" (Trại cải huấn, có đúng vậy không?)

(12) S: "I beat it before they could get me," she gasped. "If the bulls grab me it's three years for mine." (Tôi sẽ trốn trước khi họ bắt tôi. Nếu bọn họ tóm được tôi, thì tôi phải ở đó ba năm.)

(13) M: "This alters the whole thing," he said. "You can't make her go back when you know this. Give her another chance. She wants to turn over a new leaf." (Điều này làm thay đổi mọi chuyện. Ông không thể bắt cô tra trở về khi ông biết rõ điều này. Cho cô ta thêm cơ hội đi. Cô ta sẽ làm lại cuộc đời.)

(14) D: "I'm going to give her the finest chance she's ever had. If she repents, let her accept her punishment." (Tôi sẽ cho cô ta cơ hội tốt nhất mà cô ta chưa từng có. Nếu cô ta ăn năn, thì hãy để cô ta chấp nhận hình phạt của mình.)

(15) S: "You'll let me go?" (Ông tha cho tôi chứ?)

(16) D: "No. You shall sail for San Francisco on Tuesday." (Không. Cô phải đi thuyền đến San Francisco vào thứ ba này.)

Ở cuộc thoại này, Sadie thay đổi chiến lược hội thoại: cô chấp nhận mất thể diện để thuyết phục Davidson đừng bắt cô trở về San Francisco. Ta thấy rõ điều này qua cách Sadie dùng lần lượt các loại hành động ngôn từ sau: *xin lỗi* → *chấp nhận* → *khẩn cầu* → *giải thích* → *hứa hẹn* → *thề thốt* → *thổ lộ, khóc lóc*. Đáp lại, Davidson chỉ tập trung sử dụng các hành động ngôn từ như chấp nhận lời xin lỗi, chất vấn và phán quyết. Sự khác biệt này cho thấy Sadie vẫn ở thế bị động; cô giống như người bị cáo buộc đang khẩn cầu sự rộng lượng, thứ tha của quan tòa. Thông qua cách nói của mình, Davidson thể hiện rõ quyền lực của người đang chiếm thế thượng phong (lượt lời 16).

Brown và Levinson (1987) cho rằng xin lỗi có thể là một hành động đe dọa thể diện cho cả người nói lẫn người nghe vì ai cũng có nhu cầu giữ thể diện. Nhất là khi người xin lỗi có thể bị áp lực phải xin lỗi mặc dù lỗi đó không hoàn toàn do một mình người đó gây ra. Chuyện Sadie hư hỏng cũng có thể không phải do Sadie muốn thế mà có thể là do nhiều yếu tố trong đó có yếu tố hoàn cảnh xã hội đưa đẩy. Mặt khác, nếu xét đến nhu cầu thể diện của Davidson thì liệu Davidson có chấp nhận được lời xin lỗi của Sadie hay không? Hay là ông ta cũng đang chịu một áp lực nào đó buộc lòng phải từ chối, hoặc bằng cách nào đó tránh né để vẫn buộc Sadie trở về San Francisco? Điều này trở nên hiển nhiên khi Davidson không nói lời tha thứ nào, mà chỉ hỏi đi hỏi lại tại sao Sadie không chịu về San Francisco. Ông không nghe lời giải thích của Sadie vì trong đầu ông chỉ có một câu trả lời duy nhất: đưa Sadie vào trại cải

huấn. Đó là nơi mà ông nghĩ rằng sẽ giúp Sadie ăn năn, chuộc tội và sẽ sống đời sống thánh thiện. Sứ mệnh truyền giáo và mong muốn áp đặt những chuẩn mực đạo đức lên người khác đã chi phối toàn bộ hành vi ngôn ngữ của Davidson.

2.3 Cuộc thoại 3. Cuộc thoại này diễn ra trong phòng của Sadie vài phút sau đó. Theo khẩn nài của Sadie, bác sĩ Macphail nhờ một người lên lầu mời Davidson xuống gặp Sadie.

(1) S: "Excuse me for asking you to come here," she said, looking at him sombrelly. (Xin lỗi vì đã làm phiền ông xuống đây.)

(2) D: "I was expecting you to send for me. I knew the Lord would answer my prayer." (Tôi đang mong là cô sẽ cho mời tôi. Tôi biết Thượng đế sẽ đáp lời cầu khẩn của tôi.)

(3) S: "I've been a bad woman. I want to repent," (Tôi là con đàn bà hư hỏng. Tôi muốn được ăn năn giải tội.)

(4) D: "Thank God! Thank God! He has heard our prayers." (Tạ ơn Chúa! Tạ ơn Chúa! Người đã nghe lời cầu xin của chúng ta.) [...]

(5) D: "Leave me alone with her. Tell Mrs. Davidson that our prayers have been answered." (Hãy để một mình tôi với cô ta. Nhắn với bà Davidson là lời cầu xin của chúng tôi đã được đáp lại.)

Ở cuộc thoại này, Sadie là người chủ động: cô nói với bác sĩ Macphail nhờ người mời Davidson đến phòng mình. Khi Davidson đến, cô là người đầu tiên lịch sự xin lỗi, sau đó thừa nhận tội lỗi của mình và thể hiện ý muốn ăn năn chuộc tội. Tuy Davidson dùng nhiều lượt lời hơn so với Sadie (với tỉ lệ là 3-2), nhưng David đã không còn kiểm soát được thể trận. Ông ta vội vã bộc lộ nỗi vui mừng thể hiện qua phát ngôn lặp khi tạ ơn Thượng đế đến nỗi ông chỉ nghe và tin vào nội dung phát ngôn của Sadie, mà quên lưu ý đến hình thức phát ngôn: sau lời xin lỗi lịch sự, Sadie dùng hai câu rất đanh gọn,

dứt khoát đến mức người ta phải đặt dấu hỏi về sự thành thật (sincerity) đằng sau những hành động ngôn từ này. Davidson đã quá tự tin và chủ quan đến mức không nhìn thấy ánh lửa trong mắt của Sadie khi hai người trừng mắt nhìn nhau trước khi Sadie thốt ra lời ăn năn. Nếu ví người phụ nữ như một đóm lửa thì có thể nói bằng hành động ngôn từ, Davidson đang tự thiêu mình trong ngọn lửa đang âm ỉ ở hai phát ngôn nhanh, gọn, đủ lực để phóng hỏa của Sadie: "I've been a bad woman. I want to repent." Cả hai phát ngôn đều được nén lại với số lượng từ ít nhất có thể, và phát ngôn sau lại ngắn hơn phát ngôn trước. Nó mang theo trong đó một lực đột ngột, bất ngờ. Đó là một lời nói trực tiếp, không có một phát ngôn lịch sự nào đi kèm để giảm thiểu khả năng làm phương hại đến thể diện của Sadie cả.

Đáng tiếc là Davidson không cảnh giác. Trong thâm tâm Sadie nghĩ gì khi thừa nhận cô là người đàn bà hư hỏng? Liệu hành động ngôn từ này có đe dọa thể diện của chính cô không? Khi nói rằng cô muốn chuộc lỗi thì đó là lời nói thật lòng hay miễn cưỡng? Cô có bị áp lực nào không? Davidson đã không kịp bình tâm suy xét những điều đó, mà ông vội vàng cho rằng hành vi ngôn ngữ của Sadie có thay đổi là nhờ ông thành tâm cầu nguyện.

Khi Davidson nghĩ mình là kẻ chiến thắng thì cũng là lúc ông bộc lộ sơ hở: Ông bảo bác sĩ Macphail và một nhân vật phụ có mặt ở đó rời khỏi phòng để ông ở lại một mình cùng với Sadie cầu nguyện! Davidson rời căn phòng của mình để đi đến phòng của Sadie và bây giờ lại muốn ở một mình bên cạnh Sadie. ("Leave me alone with her. Tell Mrs. Davidson that our prayers have been answered."). Lời nhắn gửi cho bà Davidson tuy là để báo tin mừng, nhưng mỉa mai thay, đó cũng là lời tự chia cắt.

Liên tiếp trong mấy ngày liền, trừ giờ dùng cơm chung với mọi người, Davidson luôn ở cùng Sadie. Ông trở nên xanh xao hốc hác, và có những giấc mơ kì lạ. Ông mơ thấy những ngọn núi ở Nebraska. Nhưng bác sĩ Macphail nói có lần ông nhìn thấy những ngọn núi đó và thấy chúng giống hệt bộ ngực người nữ. Đến sáng thứ ba trước khi Sadie phải rời khỏi đảo thì người ta phát hiện thi thể của Davidson nằm ở bãi biển. Ông đã dùng dao cạo cắt cổ tự vẫn. Bác sĩ Macphail đến gặp Sadie và nhận ngay một tràng chửi rửa không ngớt: "You men! You filthy, dirty pigs! You're all the same, all of you. Pigs! Pigs!" (Đàn ông mấy người! Toàn một lũ lợn bẩn thỉu, nhớp nhúa! Mấy người cùng một giuộc như nhau cả lũ. Đồ con lợn! Đồ con lợn!). Lúc đó bác sĩ Macphail hiểu ra mọi chuyện.

Như vậy, hành vi ngôn ngữ của Sadie đã thay đổi mang tính chiến lược: từ phát ngôn bất lịch sự theo vị thế thấp hèn của mình, đến phát ngôn lịch sự phù hợp với vị thế cao cả của Davidson, để trở về phát ngôn bất lịch sự của một người phụ nữ dám thách thức cả một hệ thống đạo đức khắt khe đến thiếu tình người. Bằng sự thay đổi trong chiến lược sử dụng hành động ngôn từ, Sadie đã trở thành người thắng cuộc trong một cuộc chiến không cân sức. Davidson, kẻ đại diện cho thế lực tôn giáo nghiệt ngã, đã phải tự vẫn vì không còn mặt mũi nào sống để mà thuyết giảng ai được. Ông buộc lòng phải tự hủy thể diện của mình.

3. Bàn luận

Qua nội dung phân tích ở trên, có thể thấy chiến lược lịch sự / bất lịch sự gắn liền với ngôn cảnh và thay đổi tùy theo địa vị xã hội cũng như mục tiêu giao tiếp của nhân vật. Để nhận rõ vai trò của ngôn cảnh, có

thể trả lời các câu hỏi sau: nhân vật nói với ai, lúc nào, ở đâu, để làm gì, có hay không có sự hiện diện của người khác, nếu có thì sự hiện diện này có làm thay đổi việc chọn lựa loại hình và nội dung hành động ngôn từ tiếp theo hay không. Sadie đến nơi Davidson chửi rửa để biểu lộ cảm nghĩ, thái độ của mình nhưng do có sự hiện diện của các nhân vật nữ khác có địa vị xã hội, do đó Sadie bị Davidson nhắc nhở để điều chỉnh cách nói năng cho phù hợp với nghi thức xã giao lịch thiệp. Cao tay hơn, Davidson còn nhìn thấy được cả nhu cầu giữ thể diện của Sadie. Khi chửi ai, ta cũng tự làm hạ thấp giá trị của ta trong ánh mắt của mọi người. Davidson tận dụng triệt để điều này nhằm chọn lựa hành động ngôn từ đáp lại. Với sự hiện diện của bà Davidson và bà Macphail, tiếng chửi của Sadie sẽ cho thấy Sadie là một kẻ hung hăng, khiếm nhã, thô lỗ, vô học... Như vậy, lời nói phát ra không chỉ có tác dụng đối với người tiếp nhận, mà còn có thể đe dọa thể diện của người phát ngôn.

Với vai trò là người quan sát, độc giả và ngay cả các nhân vật khác như bác sĩ Macphail, cũng sẽ có cái nhìn khác về những hành vi ngôn ngữ của hai nhân vật chính. Thoạt đầu, tiếng chửi của Sadie nghe bất lịch sự với các nhân vật khác vì họ không nhìn thấy bộ mặt thật của Davidson. Chỉ sau khi Davidson tự vẫn thì tiếng chửi của Sadie không còn mang yếu tố bất lịch sự nữa. Nó đã có sức khái quát hóa để hướng vào một hệ thống thế lực đang chi phối đời sống người dân. Thái độ xấu hổ của bà Davidson trước lời chế giễu của Sadie hay việc bác sĩ Macphail vỡ lẽ ra mọi điều khi nghe Sadie chửi rửa, cho thấy thể diện của cả một giai tầng xã hội đã bị hạ thấp. Khi đó hành động ngôn từ của Sadie nếu có đe dọa hay làm phương hại thể

diện của họ cũng rất chính đáng. Sadie dùng lời lẽ bất lịch sự vì muốn mọi người nhìn rõ bản chất con người của Davidson. Ông ta không xứng đáng đại diện cho những nguyên tắc đạo đức mà ông ta từng rao giảng. Bằng hành động ngôn từ, Sadie đã thách thức lại hệ thống thế lực thần quyền độc đoán. Do vậy, không thể cho là khiếm nhã hay bất lịch sự. Hành động này được thực hiện đúng nơi, đúng lúc, đúng với đối tượng, đúng với những nguyên tắc mà nhân loại hàng theo đuổi: nguyên tắc được làm người một cách bình đẳng và được tôn trọng.

Đối với phát ngôn của Davidson, mới nghe qua rất lịch sự, nhưng xét cho cùng thì lại chứa đựng nhiều yếu tố bất lịch sự. Ở cuộc thoại 1, khi Sadie khấn nài: "*Why couldn't you leave me be? I wasn't doing you no harm.*" (Tại sao ông không thể để cho tôi yên? Tôi đâu có làm hại gì ông), thì Davidson đã không quan tâm đến nguyện vọng của Sadie. Ông chỉ quan tâm đến thể diện của bản thân, và hành động ngôn từ của ông chỉ để nhằm nâng cao giá trị con người của mình: "*You may be sure that if you had I should be the last man to resent it.*" (Cô có thể an tâm rằng nếu cô có làm hại tôi thì tôi cũng sẽ không hề oán hận cô đâu). Sadie dùng hai hành động ngôn từ: (1) hỏi để cầu xin và (2) thanh minh. Hành động ngôn từ thứ nhất mới quan trọng và cần đáp lại, nhưng Davidson đã bỏ qua và chỉ đáp lại hành động ngôn từ thứ hai bằng cách tự tôn bản thân mình khi nói đến thái độ không chấp nhất của mình dành cho Sadie. Đó là điều bất lịch sự thứ nhất. Điều bất lịch sự thứ hai: thực chất lời đáp của Davidson cũng không nhằm bù đắp cho chuyện Sadie hy sinh thể diện của mình để thanh minh. Thay vì chấp nhận hay trấn an, ông chỉ nói về mình. Điều bất lịch sự

thứ ba: trước nỗi khổ của người khác mà chỉ lo nâng cao thể diện của mình là một sự vô tâm, vô cảm. Nó đi ngược lại với nguyên tắc quan tâm đến nhu cầu lợi ích của đối ngôn. (Brown và Levinson, 1987).

Có thể nói để đánh giá một phát ngôn là lịch sự hay bất lịch sự cần thấy sự đa dạng của chức năng hành động ngôn từ trong ngôn cảnh cụ thể (ở đâu, lúc nào, với ai, có thích hợp không), và cần đặt phát ngôn đó trong thế liên tục của chuỗi các hành động ngôn từ để thấy sức lan tỏa của nó trong cuộc thoại và nhất là trong toàn bộ văn bản nghệ thuật.

4. Kết luận

Khảo sát các chiến lược lịch sự / bất lịch sự trong truyện ngắn của Somerset Maugham cho thấy lịch sự cần được xem là một hiện

tượng tương tác. Một phát ngôn được đánh giá lịch sự hay bất lịch sự tùy theo sự đánh giá chủ quan giữa những người tham thoại gắn với ngôn cảnh nhất định. Tự thân lời nói không mang tính lịch sự hay bất lịch sự, mà nó được đánh giá tùy theo mức độ phù hợp với những chuẩn mực xã hội, và theo mong đợi, quan điểm của người tham thoại.

Khảo sát này cũng cho thấy cần xem xét hiệu quả của chiến lược lịch sự theo hai cấp độ: (1) cấp độ tương tác giữa nhân vật với nhân vật; (2) cấp độ tương tác giữa độc giả với văn bản. Độc giả với tư cách là người quan sát, không tham gia vào cuộc thoại, nên có thể nhìn thấy ý đồ của văn bản để có thể đánh giá phát ngôn theo hướng khác với cảm nhận của nhân vật.

POLITENESS STRATEGY IN “RAIN” BY SOMERSET MAUGHAM

Nguyen Hoa Mai Phuong

University of Social Sciences and Humanities

Vietnam National University-HCM City

ABSTRACT

Politeness/ Impoliteness Phenomena expressed through conversations reveal the strategy of action words the characters use in a piece of writing to achieve their desired purpose. With the change of politeness and impoliteness strategy of characters, writers indirectly provide readers with clues for story themes. Through the observation of politeness/ impoliteness in the short story “RAIN” by Somerset Maugham, we need to have a different view on politeness. Politeness needs to be considered as an interactive phenomenon; and a speech considered as being polite or impolite depends on the subjective assessment of speakers in certain conversational scenarios. Words themselves do not express politeness or impoliteness. They are evaluated according to the suitability with the social norms, and the speakers’ expectations and points of view.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Brown, P. and S. C. Levinson (1987), *Politeness: Some Universals in Language Use*, Cambridge: Cambridge University Press.
- [2] Brown, G. and G. Yule (1983), *Discourse Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- [3] Goffman, E. (1967), *Interaction Ritual: Essays in Face-to-Face Behaviour*, New Jersey: Transaction Publishers, 2008.
- [4] Grice, H.P., In Cole, P. and Morgan J.L. (1975), *Syntax and Semantics: Speech Acts* (3): 41-59.
- [5] Searle, J.R. (1975), "Indirect Speech Acts," in J. Searle, *Expression and Meaning*, Cambridge: Cambridge University Press, 1979.